1945 En fange kom til gårds

En dag tidlig på vårparten 1945 var Alf Viktil og hans 11-årige sønn Kolbein ute og kjørte kålrot i nærheten av gården sin: Vulu søndre i Malvik. De møtte ca. 20 russiske fanger gående langs veien. Fremst gikk to tyske vakter og bak likeså, med en tysk vaktkommandør aller bakerst. Alf manøvrerte vogna slik at fangene fikk nasket med seg litt rå kålrot. Senere på dagen gjentok møte seg. Da kom den samme troppen tilbake fra vedhogst. Alf stoppet og spurte vaktkommandøren om han kunne få gi fangene litt mat, og det endte opp med at både fanger og tyske vaktmannskap ble med inn på tunet på Vulu hvor de fikk spekesild og renset kålrot. Et gourmetmåltid for russerne.

Så kom freden. Den 10. mai dukker en av fangene opp som hadde vært med på måltidet på Vulu, og spurte på gebrokken tysk om han kunne få jobbe for et måltid mat. Slik begynte et vennskap med en som på ingen måte hadde blitt født på solsiden, og hvis liv var fattigdom, fangenskap og død. Hans navn var Mikhail Damenikovich Petruchenia, 26 år gammel, fra Saltanovschina, en liten landsby 10 mil sør av Minsk i Hviterussland, med 100 mennesker og to telefoner. Her vokste han opp hos slektninger. Hans far døde da han ble født, og mor hans døde da han var fire år gammel.

På trappa på Vulu søndre i 1945
F.v: Mikhail Petruchenia, mor Eldbjørg, Kolbein (11) og en annen russisk fange

Som så mange hviterussere ble Mikhail Petruchenia beordret til den røde arme da tyskerne overfalt Sovjetunionen den 22. juni 1941. Mange av disse hviterusserne var ypperlige soldater. Rett nok var de kanskje ikke alltid like motiverte overfor nettopp sine våpenbrødre, men som soldater som skulle klare enorme påkjenninger og lidelser, var de fremragende. De kom fra karrige jordbruksområder hvor de levde på et minimalt eksistensgrunnlag på de fleste områder. Naturen skaper mennesketyper. Så også med Mikhail Petruchenia. Han klarte seg på en potet og en kopp vann, var lite kravstor, men slitesterk og tålmodig. Det sies om slike: "*…. de kom fra en hverdag hvor livet ikke kunne bli verre*". Disse menneskene ble lette å ha med å gjøre, selv om de nok følte de ofte sloss i en krig som ikke var deres. Mat fikk de også!

Mikhail Petruchenia ble tatt til fange utenfor Leningrad i 1941, og havnet i finsk fangenskap. Den politiske og militære strukturen forandret seg raskt i Finland, men Mikhail ble i landet faktisk i tre år som krigsfange. Og i 1944 ble han sendt med båt til fangenskap i Malvik, hvor

han ble tilknyttet ammunisjonslageret. Han ble en av nærmere 100 000 sovjetiske fanger i Norge.

Da freden kom ble de russiske fangene i Malvik på et vis sluppet fri, men under kontroll i påvente av transport hjem til Russland. De måtte melde seg i leiren hver kveld for opprop og registrering. Som nevnt, 10. mai rusler denne Mikhail Petruchenia inn på tunet på Vulu søndre. Han hadde nok ikke glemt den familien som ga ham og andre mat, og som gjennom det med stor sannsynlighet reddet livet til noen. Mikhail ba altså om "arbeid for føden". Og det fikk han. Han ble på et vis en dreng på gården. Hver kveld vandret han sine to kilometer tilbake til leiren for registrering og å sove. Dagen derpå stilte han opp til frokost på Vulu. Utover sommeren ble det behov for mer arbeidskraft, og da skuronna kom, hadde Mikhail tatt med noen venner, blant annet to fanger som i det sivile var smed og baker. Flere kom til, og en stund var det rene arbeidskolonien, ikke en uvant situasjon for russerne som flere jobbet på kollektiv hjemme. De sa ikke så meget, gjorde sitt - kom inn og fikk mat, og gikk ut igjen og jobbet. Det oppstod et spesielt forhold mellom familien på Vulu og nettopp Mikhail Petruchenia. Far til Kolbein ga Mikhail dress, sko og sixpence.

På trappa på Vulu søndre 13. juli 2016
F.v: eierne av gården: Åge og Mary Breiset, sammen med Kolbein Viktil

15. september ble Mikhail Petruchenia sendt hjem til Hviterussland, trodde han. Men så enkelt skulle det ikke bli. Stalin var ikke glad i fanger. Han så på dem som landsforrædere, mennesker som ikke hadde gitt alt, som feiginger og kujoner. Mikhail hadde forbrutt seg mot loven som forbød soldater å la seg ta til fange i krig. Disse måtte straffes. I ettertid vet vi hva som hendte. Vi har hørt om de som ble sendt til Sibir. Om Gulag, som hadde mellom 1,7 og 2,5 millioner fanger ved begynnelsen av 50-årene. Og så alle de hundretusen som ble sendt som slaver til fjerntliggende strøk. Ryktene gikk, selvsagt - men ikke alle trodde på dem, og ville hjem til sine kjære. Noen få ble igjen i Norge. Det fortelles at Stalin sendte vakre jenter til Norge for å lokke russerne hjem. Hva Mikhail Petruchenia tenkte er ikke godt å si. Han kjente ikke til annet enn arbeid for andre, en sløvende slavesituasjon. Likegyldigheten var stor. Lengselen etter sine røtter enda større.

I 1951 flyttet familien til Kolbein fra Malvik til Frosta. De hadde selvsagt ikke glemt hva som hendte i 1945, men hadde nok med matauk og andre tanker. De visste ikke hvordan det hadde gått med Mikhail Petruchenia. Lite ante de at da han kom hjem til Hviterussland begynte en vond tid med årelang trakassering av NKVD, det hemmelige politi og forløperen

Angående russerfangene

Ca. 80 000 i Norge under krigen, noen mener nærmere 100 000.
Ca. 13 500 av disse døde i fangeleirer i Norge.

Hva hendte med de som kom "hjem"?
(tall hentet fra "Russerfangene" av Einar Kr. Steffenak)

20%	fikk dødsstraff eller 25 års fengsel.
15-20%	fikk fem til ti års fengsel.
10%	ble sendt til fjerne regioner i ikke mindre enn seks år.
15%	ble sendt til svært ødelagte områder.
15-20%	ble sendt hjem, men fordi de var uregistrert arbeidskraft fant de sjelden arbeide.

til KGB. Han ble arrestert, ansett som fiende av Russland og sendt til oljefeltene i Baku ved Svartehavet, hvor han jobbet i noen gruver. I 1952 ble han sluppet fri, kom hjem til Saltanovschina, traff Anna og giftet seg med henne. Han fikk, eller rettere sagt ble tildelt en jobb på kollektivet, mens han forsøkte å livnære seg av en liten jordlapp på 45 dekar, hvor han hadde ei ku, en gris, 16 høner, et par epletrær og noen bærbusker. Da Mikhail forlot familien Viktil høsten 45, hadde de snakket om å holde kontakten via brev. Og sannelig i 1952 kom det et lite brev fra hviterusseren. Kristian Eide, en filleonkel av far Alf, kunne litt russisk og fikk oversatt brevet.

Mikhail og Anna

Det ble noen brev "att & fram" frem til 1967, ikke lange omfattende brev, men siste nytt om familiene. Men så ble det brått stille. Alf døde i 1988. Utpå 90-tallet tenkte Kolbein mer og mer på Mikhail, og takket være Per Jevne i Adresseavisen og *researcher* hos "Tore på sporet", ble Mikhail Petruchenia funnet. Livet hadde igjen gått imot Mikhail. Han og Anna hadde fått

to sønner. Begge var nettopp døde av kreft noen og førti år gamle som følge av Tsjernobyl (1986).

Meningen var å lage til noe i "Tore på sporet", men det kokte vekk. Tilfeldigheten gjorde at byggmester Torbjørn Grande på Steinkjer samtidig hadde blitt engasjert i et bilateralt prosjekt i Ukraina og i Hviterussland. Norske politikere med Bjarne Håkon Hansen i spissen og ledere fra næringslivet dro nedover for å "åpne noen spesielle hus". Dette skulle Adresseavisen dekke, og Per Jevne klarte å slå to fluer i en smekk. Ja, faktisk flere da han samtidig fikk gjort en reportasje om en trøndersk student, Arnhild Lein fra Frosta. Men hovedreportasjen skulle bli møte mellom Kolbein Viktil og Mikhail Petruchenia, over 50 år etter at de skiltes. Per Jevne og fotograf Leif Knutseth tok altså med seg Kolbein Viktil til Hviterussland.

Møte med Mikhail Petruchenia, hans kone Anna og naboer ble meget sterkt for både Mikhail og Kolbein. Og det er klart at hele besøket gjorde dypt inntrykk på Kolbein fra rike olje-Norge. Å komme til Mikhail sitt hjem og landsby var som å befinne seg i et annet århundre. Da de ankom hans hjem, sto Mikhail lengst fremme på tunet, rank, gråhåret og med tenner av stål glinsende i glede. Kona Anna Ivanovna litt bak, og lenger bak de to vennene Vikentij på 90 og Konstantin på 87, gamle krigere de også. Mikhail smilte stort da "11-åringen" kom inn på gårdsplassen. Kyss på kinn og sterke armer i favntak. Mikhail stirret lenge opp på Kolbein og sa på norsk: "*Værsågod, kom inn. Jeg husker bestefar*!" Og så bar det inn i stua, der Kolbein iførte Mikhail en norsk genser med tinnspenner og med en prislapp som sto rett ut bak nakken som et lite haleror. Mikhail fikk bilder fra Malvik, tatt i 1945, og han ramset opp alle personene på bildene med de rette navnene. Kolbeins siste brev fra 1967 ble forsiktig brettet ut og vist frem. Og hviterussisk fjernsyn dekket det hele.

Mikhail Petruchenia møter Kolbein Viktil 51 år senere

Mikhail snakket mye om husene på Vulu da han var dreng der sommeren 1945. Det var så merkelig, mente han - med treetasjers hus (fraukjeller, fjøs og låve). For ham var disse byggene i Malvik rene slottet. Da Kolbein besøkte Mikhail i 1996, og så hvordan hviterusserne hadde det, skjønte han bedre Mikhails undring.

Per Jevne har beskrevet møtet i en reportasjen i Uke-Adressa, lørdag 2. november 1996, slik: Vert og gjest ble naturligvis plassert øverst ved bordet, de to gamle krigerne inne ved veggen til støtte for svake rygger. Konstantin røslig i omfang, Vikentij liten og spretten og landsbyens eldste, men begge med never som ivrig strakte sine glass med Byelaruskaja Vodka frem i hyppige skåler. Anna Ivanovna smilte og bar mat. Gjestfriheten var stor. Mikhail reiste seg og begynte på en velkomsttale og ble stoppet av fjernsynsfolkene som ikke hadde slått på lys og lyd! Omsider fikk han klarsignal, men ble stående stiv som en saltstøtte uten å si et ord. Preget av stunden. Taus og badet i flomlyset sto han der - i en fjern verden. Kanskje var han tilbake i Malvik i 1945…?

F.v: Vikentij, Konstantin, Mikhail, Kolbein Viktil, Tatjana (tolk), Per Jevne og en sjåfør

"*Nå må du snart begynne å snakke, kamerat*", kom det fra kortvokste Vikentij, som løftet hånden og viftet mot verten. Og Mikhail var med ett tilbake i stua igjen. "*På vegne av alle krigsveteraner i Hviterussland - takk for at du kom hit, tovarich Kolbein, og takk for at du ikke glemte meg. Hils alle norske venner*". Nye trippelklemmer, fukt i øyekroker, mer mat og *na zdarovje* - skål på din helse.

Konstantin og Vikentij, de to gamle krigerne, holdt hyppige og lange innlegg, og de ble etter hvert de største partisanere og krigere i den store fedrelandskrigen. Snart hadde de vunnet krigen alene! Fjernsynsfolkene moret seg og beundret gamlekarenes utholdenhet ved matbordet.

Na zdarovje

Der gjester fra det kalde nord begynte å bli slitne, der var den hviterussiske utholdenheten fortsatt til stede!

Men Mikhail var ikke ferdig med å minnes krigen etter dette besøket. Et år etter besøket hos den gjestfrie krigeren og kona hans, ønsket det hviterussiske tidligere parlamentsmedlemmet Yuri Popov å reise en minnestøtte over falne sovjetiske soldater i det 20. århundre. Da Kolbein Viktil og Per Jevne besøkte Mikhail året før ble Adresseavisen og Per Jevne anmodet om å bringe jord fra de sju offisielle russiske krigskirkegårdene i Norge: Tjøtta, Verdalsøra, Vinjeøra, Sunndalsøra, Oppdal, Haslemoen og Jørstadmoen. Totalt ligger det russere ved 63 kirkegårder i Norge. Jorda fra Norge skulle legges ned der minnesmerket skulle reises ved et sted som kalles Staubtse sør av Minsk. Norge skulle bli den første nasjonen som brakte jord til dette minnesmerket. Hviterussiske soldater bar de syv urnene med jord frem til støtten, hvor de ble lagt ned i en halvsirkel.

Kolbein Viktil, 11.07.2016

Per Jevne, 24.10.2016

Mikhail Petruchenia skulle være æresgjest ved avduking av minnestøtten, som skulle finne sted ute på en slette hvor russiske styrker stanset 21 tyske divisjoner i to uker i 1941. Under middagen etterpå satt Mikhail øverst ved bordet. Han lot seg hylle, men sa lite. Han drakk sine to glass vodka og smilte til alle godordene, uten selv å si noe. Men da middagen hadde vart i to timer og stemningen var høy, reiste Mikhail seg fra sin hedersplass øverst ved bordenden. Det ble stille i salen, uten at noen hadde banket på glasset. Med en rusten stemme sang Mikhail soldatsangen ”*På en ukjent høyde*”. Unge soldater og offiserer rundt bordet ble blanke i øynene. "*Nå vil jeg hjem*", sa Mikhail. Et minnesmerke var reist. En sliten soldat dro hjem.

Men i 2002 var det over. Mikhail og hans kone døde det året, de to soldatvennene fra velkomstselskapet hadde også sagt takk for seg og forlatt denne verden. Kolbein Viktil sitter alene tilbake på Frosta og minnes både 1945 og 1996, to enkle møter på sin måte - i to tidsaldre i mest to ulike verdener. Begge møtene har preget ham sterkt. Tankene går ofte til Mikhail og hans strevsomme liv, som fange både hos fiende og landsmenn. Møte med landsbyen hvor tiden sto stille gir refleksjoner. "*Skal vi besøke grava til Mikhail?*", spør jeg Kolbein der han forteller om personen som kom til gårds for 71 år siden.